

PRIORITEITEN, PRAKTIJKEN EN INSPIRERENDE INITIATIEVEN VOOR EEN DUURZAME TOEKOMST

(3e en definitieve versie)

NATIONAAL PLATFORM

RIO+20

Verenigde Naties conferentie
over duurzame ontwikkeling

Verantwoording

Dit document kwam tot stand dankzij de inbreng van grote groepen mensen tijdens diverse bijeenkomsten, via de website van het Nationaal Platform en commentaar rondes op conceptversies.

Dank aan al diegenen die hieraan hebben bijgedragen!

Dit document bevat 10 prioriteiten, 10 bewezen praktijken en meer dan 20 inspirerende initiatieven voor de Rio+20 Earth Summit in juni 2012. Enerzijds fungeren ze als inspiratiebron voor de inbreng van de Nederlandse regering in Rio+20, anderzijds zijn ze bedoeld om duurzame ontwikkeling in Nederland sterker op de maatschappelijke agenda te krijgen.

De totstandkoming is een bijzonder verhaal. Het Nationaal Platform Rio+20 startte in juni 2011 als een netwerkorganisatie van maatschappelijke organisaties, bedrijven, kennisinstellingen en individuen. Doel is een inspirerende bijdrage te leveren aan de VN-conferentie over duurzame ontwikkeling in juni 2012 in Rio de Janeiro.

Diverse levendige bijeenkomsten vonden plaats met maatschappelijke organisaties, jongeren, bedrijven, onderzoekers, wetenschappers, vrouwenorganisaties en individuen. Zij schetsten wat nodig is om tot een 'groene economie' en versteviging van de institutionele kaders te komen voor duurzame ontwikkeling, de twee hoofdthema's van Rio+20. Bijdragen kwamen ook via de website van het platform en via discussies op LinkedIn. Inzet van sociale media zoals Twitter en Facebook brachten het thema steeds onder de aandacht.

Een tussenversie met 18 prioriteiten werd op 1 november 2011 gepresenteerd aan de Verenigde Naties. De discussies in Nederland over doelen en thema's van de Earth Summit stopten daarmee niet. Bij de uiteindelijke selectie van prioriteiten zijn de volgende criteria gebruikt:

- herhaalbaarheid en opschaalbaarheid
- relevantie voor het mondiale debat over duurzame ontwikkeling,
- potentieel transformatief
- samenwerking tussen meerdere partijen.

Voor de positieve praktijken geldt dat ze hun waarde in de praktijk moeten hebben bewezen.

In april verschijnt een ebook dat naast de prioriteiten, praktijken en inspirerende initiatieven ook interviews, portretten, praktijkvoorbeelden en columns bevat.

Prioriteiten

PRIORITEITEN VOOR EEN DUURZAME TOEKOMST

PRIORITEIT 1. Economie opnieuw uitvinden

Betalen voor maatschappelijke kosten
Belastingen vergroenen
Indicatoren ontwikkelen

PRIORITEIT 2. Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Financierien
Verantwoorden
Ketens verduurzamen

PRIORITEIT 3. Kringlopen sluiten

Biologische kringlopen
Technische kringlopen
'Biobased' economie

PRIORITEIT 4. Systeeminnovatie stimuleren

Stimulerende omgeving ('enabling environment')
Publieke goederen beheren

PRIORITEIT 5. Routines veranderen

PRIORITEIT 6. Dialogen aangaan

PRIORITEIT 7. Mensen machtigen

Regie omgeving
Duurzaam leren

PRIORITEIT 8. Kennis delen en gebruiken

Duurzame technologie laten landen
Kennis delen

PRIORITEIT 9. Zorg verbeteren

Zorg verzekeren
Seksuele en reproductieve rechten waarborgen

PRIORITEIT 10. Duurzaam omgaan met landbouw, water, energie & mobiliteit

Landbouw ecologisch intensiveren
Land meervoudig gebruiken
Waterbeheer integraal aanpakken
Energie efficiënter benutten
Actief vervoer stimuleren

PRIORITEIT 1 Economie opnieuw uitvinden

Betalen voor maatschappelijke kosten

Om tot een werkelijk duurzame ontwikkeling te komen moet de economie opnieuw worden uitgevonden. Een onmisbaar element in dit transformatieproces is het integreren van negatieve externe effecten in de economische besluitvorming. Met andere woorden: ook de maatschappelijke kosten moeten worden betaald. In een aantal gevallen kan via quotering schaarste aan maatschappelijke goederen worden gecreëerd. Maatschappelijke kosten omvatten niet alleen zaken als milieubelasting, uitputting van grondstoffen, verlies van biodiversiteit, maar ook de negatieve effecten van flitskapitaal, kinderarbeid, onderbetaling en uitbuiting van arbeidskrachten. Ze moeten worden verrekend in de prijs van het product: het principe 'de vervuiler/gebruiker betaalt'. Op deze manier ontstaat een 'echte' of 'eerlijke' prijs. Vanwege het effect ervan op de soort goederen en diensten die worden geproduceerd leidt dat tot het vergroenen van de economie met de bijbehorende 'groene' werkgelegenheid.

Belastingen vergroenen

Het internaliseren van externe kosten krijgt een belangrijke impuls door het vergroenen van het belastingstelsel. Dit kan door een verhoging van de belasting op milieubelasting, schaarse grondstoffen en energie uit fossiele bronnen en gelijktijdige verlagen van de belasting op arbeid. Het gaat hierbij ook om het wegnemen van fiscale vrijstellingen of impliciete subsidies voor het verbruik van fossiele energie zoals kolen.

Fiscale vergroening levert naast ecologische ook sociale voordelen op, met name voor landen die nog geen uitontwikeld belastingstelsel kennen en nu nog vooral de producent van ruwe grondstoffen zijn. 'Groene' belastinginkomsten komen dan in de plaats van de vaak moeilijk inbare belasting op arbeid.

Vergroenen kan ook via differentiatie van BTW-tarieven: hoe groener, des te lager het tarief. Ook heffingen op vervuillende activiteiten zijn effectief gebleken om het gedrag van bedrijven en individuen te sturen in de richting van efficiënter energie- en materialenverbruik, minder milieubelasting en technologische vernieuwing

(innovatie). Opbrengsten van de heffing kunnen worden ingezet om koplopers te belonen voor hun (risicovolle) inspanningen.

Een andere optie is het belasten van afval, waardoor hergebruik van grondstoffen wordt gestimuleerd. Een variant is het creëren van (internationale) markten voor vervuillingsrechten, zoals voor NO_x (stikstofoxiden) en CO₂, waarbij dalende quota burgers en bedrijven stimuleren om hun uitstoot te verminderen.

Indicatoren ontwikkelen

Op nationaal niveau ontwikkelen overheden indicatoren voor een Groen of Duurzaam Bruto Nationaal Product, waarin rekening is gehouden met ecologische kosten (correctie voor milieuvervuiling en uitputting van hulpbronnen). Andere indicatoren bieden meer zicht op sociale aspecten, bijvoorbeeld de inkomensontwikkeling en -verdeling in een land. Dit type indicatoren geeft aan of en zo ja in welke mate een land zich duurzaam ontwikkelt. Die cijfers zijn openbaar. Op het niveau van de producten zelf ontwikkelen ondernemers en onderzoekers methoden om de maatschappelijke kosten vast te stellen. Op basis daarvan kan de 'echte' prijs worden berekend en verwerkt in de kostprijs van het product.

PRIORITEIT 2 Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Financiering

Uitbuiting, vervuiling en uitputting worden sterk gestimuleerd door flitskapitaal dat voortdurend op zoek is naar nog hogere rendementen. Dat leidt tot een groeiende kloof tussen het belang van 'shareholders' (korte termijn winst) en de andere stakeholders van een bedrijf die baat hebben bij continuïteit en maatschappelijke verantwoordelijkheid. Een belasting op kapitaalstromen kan een deel van de remedie zijn. Er is ook behoefte aan nieuwe vormen van financiering, waarbij kapitaalverschaffers zowel economische als sociale en ecologische criteria hanteren en tegelijkertijd bereid zijn om een langdurige relatie aan te gaan met de onderneming. Juist zo'n langdurige relatie biedt ondernemingen de mogelijkheid om – met vallen en opstaan – continu en consequent aandacht te besteden aan een op duurzaamheid gericht bedrijfsvoering. Nieuwe vormen zoals crowd financing en (het beproefde recept van de) coöperaties bieden eveneens mogelijkheden voor maatschappelijk verantwoord of duurzaam ondernemen.

Verantwoorden

Voor het vaststellen van externe of maatschappelijke kosten is er, op niveau van de onderneming behoefte aan indicatoren. Zo kunnen bedrijven de relatieve 'voetafdruk' van hun producten berekenen met een levenscyclusanalyse (LCA). De prijs van een product zou de totale kosten over de gehele levensduur - inclusief werkingsfase - moeten weerspiegelen.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen betekent ook maatschappelijk verantwoord afdragen. Een goed hulpmiddel daarbij is het 'duurzaam jaarverslag', waarin niet alleen economische, maar ook sociale en ecologische kengetallen ('triple P') zijn opgenomen, nadat ze zijn gecontroleerd door een externe accountant. Managers worden er op afgerekend. LCAs en 'triple P' kengetallen bieden ook mogelijkheden voor benchmarking, waardoor geleidelijk stijgende minimumeisen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen ontstaan.

Ketens verduurzamen

Nederland is de bakermat voor de ontwikkeling van duurzame productieketens. De meeste productieketens zijn internationaal en tellen vele actoren. Een centrale rol is daarbij weggelegd voor het bedrijfsleven. Bedrijven kunnen ketens verduurzamen door verantwoordelijkheid te nemen voor maatschappelijke effecten in de productieteketen als een van de belangrijkste aangrijpingspunten van maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Samen met maatschappelijke organisaties ontwikkelen bedrijven criteria. De operationalisering loopt via certificering met toezicht op de naleving als sluitstuk.

De aangrijpingspunten liggen op alle domeinen van de 'triple P'. Dus niet alleen om milieuaspecten, maar ook arbeidsvoorwaarden en –omstandigheden, scholing en het faciliteren van vakbonden.

Naast het stimuleren van transparante, duurzame ketens hebben particuliere initiatieven een wettelijke basis nodig om achterblijvers over te halen en 'free riders' uit te sluiten. Een 'level playing field' is absoluut noodzakelijk om te voorkomen dat bedrijven en/of landen de regels aan hun laars lappen. Hier en daar worden al stappen ondernomen om deze achterdeur te sluiten, maar verdere stappen zijn nodig: nationaal via wetgeving en inkoopbeleid; internationaal door transparantie te bevorderen en afspraken over gedifferentieerde invoertarieven.

PRIORITEIT 3

Kringlopen sluiten

Biologische kringloop

De eindsheid van natuurlijke grondstoffen dwingt tot het sluiten van kringlopen. Bij biologische grondstoffen blijkt dat lastig, ondanks hun regeneratief vermogen.

Zorgwekkend is het verlies aan bodemvruchtbaarheid in grote delen van de wereld, waardoor het agrarisch productievermogen wordt aangetast. Er is dringend behoefte aan technieken en institutionele mechanismen om het verlies aan bodemvruchtbaarheid tot staan te brengen en te keren.

Om het verlies aan biodiversiteit tot staan te brengen is er behoefte aan systemen om het biologisch kapitaal economisch te waarderen en te operationaliseren in financiële en beleidsinstrumenten. Tegelijkertijd is er behoefte aan meer en betere gegevens over soortenbiodiversiteit en aan afspraken voor de vrije uitwisseling van gegevens en objecten.

Technische kringloop

Schaarste aan grondstoffen en de milieubelasting door winning ervan dwingen tot verregaand verminderen van het gebruik van primaire grondstoffen. Naast recycling gaat het ook om reductie (dematerialisering), meervoudig gebruik en herontwerp van producten (5R's: reduce, re-use, recycle, replace en re-design). Ook de energie-inhoud van materialen moet optimaal worden benut.

In de praktijk blijkt dat er weliswaar tal van innovatieve ontwikkelingen zijn op het gebied van reduce, re-use, recycle, replace en redesign, maar dat wetten en praktische bezwaren in de weg staan. Kritisch doorlichten van de wetgeving in combinatie met een belasting op afval zal het veilig hergebruik van materialen en producten bevorderen. Daarnaast blijken veel initiatieven te stranden op gebrek aan regie in de keten van wieg tot wieg (cradle-to-cradle). Overheden en internationale instanties hebben een rol te spelen in het bij elkaar brengen van de verschillende partijen.

'Biobased' economie

De ontwikkeling van een 'biobased' economie kan een belangrijke impuls zijn voor de circulaire economie. Fossiele (eindige) grondstoffen worden daarbij vervangen door groene grondstoffen (biomassa), zoals planten en micro-organismen en reststromen uit de landbouw en de voedingsmiddelenindustrie.

Ontwikkelen van slimme technieken voor bioraffinage is nodig om groene grondstoffen optimaal tot waarde te brengen. Immers de capaciteit voor de productie ervan is beperkt en mag niet concurreren met de productie van voedsel, noch leiden tot verlies van biodiversiteit.

PRIORITEIT 4 **Systeeminnovaties stimuleren**

Stimulerende omgeving

Duurzame ontwikkeling is een transitie, die ingrijpende technische en sociale innovaties met zich meebrengt (systeeminnovaties). Prioriteit moet dan ook liggen bij de ontwikkeling van nieuwe ideeën en concepten en de vertaling ervan in nieuwe goederen en diensten. Het bedrijfsleven heeft hierbij een centrale rol.

Een innovatieve omgeving biedt ruimte aan starters en groeiers en stelt belanghebbenden in staat om al in een vroeg stadium mee te denken en te praten over nieuwe goederen en diensten, die tegemoet komen aan de grote maatschappelijke uitdagingen, zoals onderontwikkeling en armoede, vergrijzing en vergroening, energie- en grondstofschaarste.

Speciale aandacht is nodig voor groepen die van nature niet geneigd zijn om hun stem te laten horen. De overheid kan aan vernieuwing een belangrijke bijdrage door bij in haar inkoopbeleid rekening te houden met sociale en ecologische aspecten en – samen met bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties – criteria te ontwikkelen voor duurzaam inkopen.

Publiek-private samenwerking kan duurzame ontwikkeling versnellen en verbreden, ook in ontwikkelingslanden. Een goed ondernemers- en investeringsklimaat is hiervoor een vereiste. Dat houdt ook in het scheppen van fatsoenlijke banen (decent work) met een fatsoenlijk inkomen en het realiseren van een sociaal vangnet dat mensen instaat stelt om in ieder geval te (over-)leven.

Onafhankelijke vakbonden zijn van belang om fundamentele arbeidsnormen te borgen. Een sociale dialoog tussen representatieve werkgevers- en werknemersorganisaties draagt bij tot goed bestuur, tot het overbruggen van sociale en economische belangentegenstellingen en tot sociale cohesie.

Publieke goederen publiek(-privaat) beheren

Als aandeelhouderswaarde leidend is bij ondernemingsbeslissingen, is de kans groot dat sociale en ecologische waarden in het gedrang komen. Voor een deel kan dat bezaard worden ondervangen door afspraken en door wet- en regelgeving. Met name publieke goederen en diensten, zoals drinkwatervoorziening en sanitatie, afvalinzameling en –verwerking, elektriciteits- en andere netten, decentrale energie-opwekking en opslag en beheer van kadastrale informatie vragen om een andere beheersvorm.

Op lokaal en nationaal niveau is het not-for-profit publieke bedrijf een goed alternatief. Soms zijn de aandelen in handen van lagere overheden, zoals de Nederlandse drinkwaterbedrijven; soms zijn het woning- of andere corporaties met primair een maatschappelijke doelstelling. De publieke onderneming heeft de voordelen van de ondernemingswijze productie zonder het nadeel dat de aandeelhouderswaarde bepalend is voor het beleid. Het maatschappelijk belang staat centraal.

Op internationaal niveau gaat het om het beheer van 'global public goods'. Voorbeelden zijn biodiversiteit, de ozonlaag, oceanen en klimaat. Een goed beheer vraagt om samenwerking en collectieve acties van vele partijen, waaronder overheden, maar ook andere belanghebbenden.

Gezien de snelheid waarmee publieke goederen verloren gaan, is er grote behoefte aan nieuwe vormen van publiek-privaat beheer voor deze goederen, die ons gemeenschappelijk erfgoed vormen.

PRIORITEIT 5 Routines veranderen

Consumenten (maar ook organisaties) functioneren voor een deel op basis van waarden en normen en voor een deel op basis van routines. Voor het dagelijks handelen zijn routines echter dominant. Leefstijl en handelingen, inclusief de keuze voor bepaalde producten, zijn daarom moeilijk te doorbreken. Dat verklaart bijvoorbeeld waarom mensen als burger het ene beweren en als consument het andere doen. Het zoeken naar wegen om niet-duurzame routines te doorbreken verdient daarom prioriteit.

Een van de mogelijkheden is om consumenten 'on the spot' (in de echte of virtuele winkel op Internet) te informeren over de mate waarin een product al dan niet voldoet aan een aantal aspecten van duurzaamheid via bijvoorbeeld de QR-code, een code die kan worden uitgelezen via een 'smart phone'.

Een andere mogelijkheid is het inzetten van slimme communicatie- en marketingtechnieken om van het duurzame product het gewilde product te maken en de koppeling tussen duurzaam en kwaliteit te herstellen. Rolmodellen en aantrekkelijke voorbeelden kunnen hierbij behulpzaam zijn.

Bij duurzaam bouwen bijvoorbeeld kan de gewenste transitie worden versneld als ontwerpers en opdrachtgevers zich realiseren dat de aantrekkelijkheid van een gebouw niet alleen wordt bepaald door energie- en materiaalgebruik, maar ook door de esthetische en sociale kwaliteit ervan.

Routines worden ook veranderd door een verschuiving van bezit naar gebruik. Zo confronteert het gebruik van huurauto's de gebruiker iedere keer met de vraag of hij niet beter de fiets of met het openbaar vervoer kan gaan, omdat de werkelijke kosten zichtbaar en daarmee vergelijkbaar zijn. In zijn algemeenheid stimuleert het huren van kapitaalgoederen, waarbij de leverancier eigenaar blijft en de consument betaalt voor gebruik, het kringlopen denken en daarmee ook duurzame ontwikkeling.

Dialogen aangaan

Duurzame ontwikkeling is gebaat bij dialogen tussen verschillende partijen en op verschillende niveaus. De thema's kunnen variëren van het uitzetten van een koers voor de komende jaren (de strategische dialoog) tot het ontwikkelen van een programma van eisen voor een duurzaam product (de operationele dialoog).

De betrokkenheid van sterke en onafhankelijke sociale partners bij de vormgeving van duurzame ontwikkeling versterkt het draagvlak voor de lange termijn, zorgt voor een betere verdeling van de vruchten ervan en voorkomt conflicten. Een sociale dialoog en een actieve rol voor maatschappelijke organisaties zijn kortom essentieel voor duurzame ontwikkeling.

Voor een goede dialoog is het ook belangrijk om belanghebbenden er niet alleen bij te betrekken, maar – indien nodig – ook te ondersteunen bij het formuleren en verdiepen van hun belangen. Speciale aandacht is nodig voor groepen die om uiteenlopende redenen niet voor hun belangen kunnen opkomen.

Van belang is verder dat alle partijen in de dialoog zich bewust zijn van hun eigen waarde en waarden en die van de andere actoren. Alleen op die manier is het mogelijk om – ondanks verschillen in normen, waarden en belangen - te komen tot een gemeenschappelijke strategie of een gemeenschappelijk ontwerp.

Regie omgeving

Maatschappelijke dialogen zijn afhankelijk van de mate waarin mensen zich verantwoordelijk voelen voor hun omgeving (inclusief toekomstige generaties). Dan moeten ze wel de mogelijkheden hebben om die verantwoordelijkheid waar te maken. Daarom moet er prioriteit worden gegeven aan maatschappelijke innovaties, waarbij mensen weer zelf – samen met anderen – regie krijgen over hun directe omgeving.

Een voorbeeld is stadslandbouw. Daarbij wordt groenbeheer gecombineerd met voedselproductie. Hoewel de bijdrage aan de voedselvoorziening bescheiden is (ordegrootte 5 procent) levert stadslandbouw een bijdrage aan het herstel van de relatie tussen mens en voedselproductie.

In het verlengde daarvan ontstaat, dankzij internet, een nieuwe verhouding tussen lokale en mondiale activiteiten en een gedeelde verantwoordelijkheid voor het grotere geheel. Dat biedt perspectieven om de kennis en creativiteit van de massa te mobiliseren voor het genereren van ideeën voor duurzame ontwikkeling, ook buiten de eigen omgeving. Bijvoorbeeld via 'games' of door het gebruik van 'social media' voor collectieve ontwikkeling van duurzame goederen en diensten.

Duurzaam leren

Duurzame ontwikkeling betekent leren omgaan met onzekerheden en leren van je fouten. Prioriteit verdient het verwerven van de kennis en vaardigheden die daarvoor nodig zijn. Zij moeten een plaats krijgen in opleiding en scholing van medewerkers: van laag tot hoog.

Kernkwaliteiten zijn daarbij:

- Het besef van eigen en andermans waarde en waarden
- Het vermogen om in systemen te denken
- Het vermogen om feiten, meningen en vermoedens te onderscheiden
- Het vermogen om te leren van fouten.

Voor een deel kunnen de benodigde kennis en vaardigheden worden geleerd in het reguliere onderwijs, voor een deel via permanente scholing op de werkplek en in de beroepspraktijk en voor een deel door informeel leren via onder meer de media. Dat vergt aanpassing van het onderwijs, bijvoorbeeld het integreren van duurzame ontwikkeling in alle vakken. Het vergt ook aanpassing in de bedrijfscultuur en aandacht voor duurzame ontwikkeling in media en marketing.

Duurzame technologie laten landen

Twintig jaar geleden werd technologie gezien als deel van het probleem. De snelle technologische ontwikkeling was volgens velen de drijvende kracht achter de uitputting van natuurlijke hulpbronnen en de ongelijke verdeling van de welvaart. Inmiddels is duidelijk geworden dat technologische ontwikkeling in ieder geval een deel van de oplossing is geworden.

Wetenschappelijk onderzoek en technologische ontwikkeling zijn een voorwaarde voor het ontwikkelen van mogelijkheden voor het benutten van natuurlijke hulpbronnen (zonne-energie bijvoorbeeld) en de efficiency waarmee we dat doen. Tegelijkertijd leidt meer onderzoek en meer technologische ontwikkeling niet bij voorbaat tot een duurzame samenleving. Dat vereist aan de ene kant maatschappelijke inbedding en aan de andere kant dat de betreffende technologie mensen prikkelt tot duurzaam gedrag.

De praktijk leert dat het succes van innovaties, dus ook van duurzame innovaties, grotendeels wordt bepaald door het samenspel tussen kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties, ondernemingen en overheden. Door kennisuitwisseling en coalitievorming (ook tussen Noord en Zuid) scheppen ze de voorwaarden voor het landen van technologische vernieuwingen in de samenleving. Er ontstaat als het ware een gezamenlijk ontwerpproces op basis van een breed gedragen programma van eisen.

Kennis delen

Duurzame ontwikkeling wordt vaak vertraagd doordat de resultaten van wetenschappelijk onderzoek en technologische ontwikkeling niet toegankelijk zijn voor organisaties en individuen die er baat bij hebben.

Voor een deel komt dat door de gebrekkige infrastructuur voor wetenschappelijk onderzoek in een aantal ontwikkelingslanden en het ontbreken van voldoende financiële middelen. Voor een deel wordt de toegankelijkheid ook belemmerd door intellectuele eigendomsrechten, waardoor resultaten van onderzoek niet, of slechts tegen betaling van veel geld, gebruikt mogen worden.

De eerste belemmering kan voor een deel worden weg-

genomen door de resultaten van wetenschappelijk onderzoek om niet of tegen geringe kosten te publiceren op internet. Organisaties die het wetenschappelijk onderzoek financieren, kunnen hierbij een belangrijke rol spelen door een dergelijke voorwaarde op te nemen in hun contracten met onderzoekers. Via samenwerking en uitwisseling wordt de wetenschappelijke infrastructuur in ontwikkelingslanden versterkt.

De bescherming van intellectuele eigendomsrechten kan enerzijds niet zomaar worden afgeschaft, omdat ze een belangrijke stimulans vormen voor zowel onderzoekers als verschaafers van (risico-)kapitaal. Aan de andere kant strekt de bescherming van intellectuele eigendomsrechten zich ook uit tot kennis die in het publieke domein en met publieke middelen is verworven. Vanwege het belang van onderzoek en innovatie voor duurzame ontwikkeling is er behoefte aan een nieuw evenwicht tussen bescherming en beschikbaarheid van kennis. Bijvoorbeeld door het verkrijgen van licenties te vergemakkelijken door bedrijven te verplichten om een licentie te geven.

Zorg verbeteren

Zorg verzekeren

Het aantal gezonde levensjaren is sterk afhankelijk van het inkomen. De gezondheidskloof tussen arm en rijk wordt groter. Een van de manieren om die kloof te dichtten is preventie, het voorkomen van infectie- en welvaartsziekten. Een andere manier is om ervoor te zorgen dat de zorg toegankelijk wordt voor iedereen onafhankelijk van het inkomen. Zorgverzekeringen leveren hieraan een belangrijke bijdrage. Enerzijds door de kosten te vergoeden van de bij hen aangesloten leden. Anderzijds door een deel van hun kapitaal te gebruiken om te investeren in verbetering van de gezondheidszorg. Op die manier kan een duurzaam zorgsysteem worden opgebouwd, dat toegankelijk is voor mensen met de laagste inkomens.

Seksuele en reproductieve rechten waarborgen

Vrouwen, mannen moeten de vrijheid hebben om te kiezen of, met wie, wanneer en hoeveel kinderen ze wensen. Hoewel de VN seksuele en reproductieve rechten formeel erkent, gebeurt er nog te weinig om ze daadwerkelijk te beschermen. Veertig procent van de zwangerschappen is ongepland, onder meer door het ontbreken van anticonceptie. Zo blijkt uit cijfers van UNFPA dat ruim 200 miljoen vrouwen graag gebruik zouden maken van methoden voor gezinsplanning, als ze daar toegang toe zouden hebben. Seksuele voorlichting aan zowel meisjes als jongens is de eerste stap op weg naar bescherming van hun seksuele en reproductieve rechten, zodat ze in staat zijn om gezonde keuzes te maken. Daarvoor is nodig het oprichten van nationale en regionale kenniscentra waar leraren, gezondheidswerkers en anderen die die voorlichting gaan geven, worden getraind. Ook is er behoefte aan lokale centra waar iedereen onder bescherming van anonimiteit terecht kan voor voorlichting en hulpmiddelen voor gezinsplanning.

Tegelijkertijd is het noodzakelijk om de economische onafhankelijkheid van vrouwen te vergroten door meer en betere scholing, het tegengaan van discriminatie bij het verkrijgen van banen en op de werkvloer zelf en door het vastleggen van eigendomsrechten. Investeren in vrouwen en in seksuele en reproductieve gezondheid levert dubbele winst op in de vorm van een hogere economische groei en een lagere bevolkingsgroei.

PRIORITEIT 9

PRIORITEIT 10 Duurzaam omgaan met land, water, energie en mobiliteit

Landbouw (ecologisch) intensiveren

De groei van welvaart en wereldbevolking leidt de komende decennia tot verdubbeling van de vraag naar voedsel. Daarnaast wordt de landbouw ook leverancier van bouwmaterialen en grondstoffen voor chemicaliën. Dat vraagt enerzijds om intensivering van de landbouw in die gebieden waar bodem, klimaat en watervoorziening zich daarvoor lenen. Anderzijds vraagt dat om het tegengaan van verspilling in de keten, inclusief aanpassing van de consumptie. Ingrijpende ecologische modernisering van de landbouw is nodig om een evenredige groei van de milieubelasting, inclusief uitputting van hulpstoffen en dreigende waterschaarste te voorkomen. Daarbij gaat het om het verhogen van de opbrengst per hectare, per kubieke meter water, per kilo nutriënten, per gram bestrijdingsmiddelen en per arbeidsuur. Ondanks de trek naar de stad zullen de komende decennia nog vele miljoenen mensen voor hun inkomen en voedselvoorziening afhankelijk zijn van – veelal – kleinschalige landbouw en veeteelt. Vrouwen spelen hierin een nog te weinig erkende hoofdrol. Ecologische modernisering onder die omstandigheden vraagt niet alleen om gewasverbetering en andere technische maatregelen, aanpassing aan de lokale omstandigheden en bedrijfsmaatregelen, maar ook om scholing, (micro-)kredietverlening en verbeteren van infrastructuur.

Land meervoudig gebruiken

De groei van steden slokt steeds meer areaal op, evenals de aanleg van nieuwe infrastructuur, de opwekking van energie (mijnbouw, stuwmuren, windparken, CSP) en natuurlijk de productie van voedsel en groene grondstoffen. Verlies aan natuur, waaronder grote oppervlakten aan bossen, gaat echter ten koste van soorten en ecosystemen en werkt daarmee negatief door op het functioneren van de 'life support systems' van het ruimteschip Aarde. Multifunctioneel ruimtegebruik is noodzakelijk om het groeiend ruimtebeslag te keren. De uitdaging is om diverse functies, zoals wonen, werken, recreëren, natuur, extensieve landbouw en waterbeheer op een zodanige manier te combineren dat de nadelige effecten voor mens, dier en natuur worden geminimaliseerd.

Waterbeheer integraal aanpakken

Wereldwijd heeft bijna een miljard mensen geen toegang tot veilig drinkwater en ontbeert een kleine drie miljard mensen fatsoenlijke sanitaire voorzieningen. Tegelijkertijd is er groeiende schade door overstromingen, vooral omdat steeds meer mensen wonen en werken in laaggelegen deltagebieden. En droogteschade door klimaatverandering en uitputting van schaarse bronnen.

Om ook in de toekomst te kunnen voorzien in de waterbehoefte van mensen en ecosystemen, moet het beheer van water veel meer integraal moeten worden aangepakt. Naast technieken om zuiniger om te gaan met water, zijn er institutionele mechanismen nodig om een verantwoordelijke afweging te maken tussen de verschillende 'waterbelangen', variërend van de winning van drink- en industriewater en irrigatiewater tot het tegengaan van watervervuiling en het behoud en de versterking van natte ecosystemen.

Energie efficiënter benutten

Paradoxaal genoeg betekent duurzame ontwikkeling voor viervijfde van de wereldbevolking een groei in het gebruik van vooral fossiele, dus niet-duurzame energie. Althans de komende decennia. Naast onderzoek naar en ontwikkeling van efficiëntere stromingsbronnen – met name zonne-energie – blijft het daarom nodig om te investeren in methoden en technieken om de gevolgen van het verstoken van olie, gas en steenkool te minimaliseren bij voorkeur door verhogen van het rendement.

Actief vervoer stimuleren

Transport van mensen en goederen legt een groot beslag op de beschikbare energie en andere hulpbronnen. Voor het vervoer van goederen kan meer gebruik worden gemaakt van transport per schip, zelfs voor bederfelijke waren, zoals voedsel. Voor het vervoer van personen verdient actief vervoer (lopen en met name fietsen) prioriteit. Dat is niet alleen goed voor milieu en klimaat, maar ook voor de volksgezondheid. Een schaa sprong naar de helft van alle verplaatsingen is - zeker in vlakke, dichtbevolkte gebieden - haalbaar. Dat vergt niet alleen om een infrastructuur om veilig te kunnen lopen en fietsen, maar ook een ruimtelijke en economisch beleid dat actief vervoer stimuleert.

II. Praktijken voor een duurzame toekomst

(‘best practices’ worden uitgewerkt in het Rio+20 e-book)

- Ruimte voor de Rivier, een meerjarenprogramma van Rijkswaterstaat en waterschappen voor een ecologische aanpak hoogwaterbescherming (www.ruimtevoordervier.nl). Polderen in optima forma;
- Energieproducerende Kas met aantal initiatieven (Priva, De Lier; Stef Huisman, Huissen, Leo Marcellis, WUR Bleiswijk);
- Drijvende woningen, gebouwen: Diverse projecten o.a. Maasbommel, ABC Arkenbouw, Dura Vermeer, Drijvend Paviljoen (Rotterdam);
- Biogas uit huishoudelijk afvalwater: DeSaH (Decentrale Sanitatie en Hergebruik), Sneek (Brendo Meulman Landustrie). Ook de waterschappen zijn bezig met winnen van energie en grondstoffen uit afvalwater;
- Innovatieve waterwinning: Waterpyramide, Aqua Aero Watersystems BV, Delt (Martijn Nitzsche) en Waterboxx, Groasis AquaPro Holland, Steenbergen (Pieter Hoff);
- Internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen: SER, IDH, MVO
- Gezondheidszorg: ParmAccess (www.pharmaccess.org). Innovatief financieringsmodel waarbij lokale ziekenfondsen een deel van hun vermogen investeren in betere gezondheidszorg;
- Het binnendijks kweken van vis in een gesloten kringloop (<http://www.zeeuwsetong.nl/nl/>)
- Koud water wassen. Unilever ontwikkelt een wasmiddel waarmee je niet alleen met koud water kunt wassen, maar dat ook na een keer spoelen is verdwenen. Energie-, water- en werkbesparend, althans als je met de hand moet wassen;
- Barnsteenzuur uit biomassa. DSM bouwt samen met het Franse Roquette een fabriek voor de productie van deze grondstof voor o.m. plastics en medicijnen. Nu al een klassieker in de biobased economie.

III. Inspirende Initiatieven voor een duurzame toekomst

(deze initiatieven komen in kaders of met een verwijzing naar de website in het e-book)

- **WorldGranny**
WorldGranny wil een duurzame verbetering realiseren in de fysieke, sociale en financiële situatie van ouderen in ontwikkelingslanden.
WorldGranny doet dit door ouderen te helpen hun rechten te claimen, discriminatie en (extreme) armoede tegen te gaan en hen een waardig, veilig, gezond en actief leven te bieden. WorldGranny probeert op drie vlakken de situatie van ouderen structureel te verbeteren; Care & Development, Pension & Development en Bewustwording.
- **WAKAWAKA lamp**
De WAKAWAKA lamp is een betaalbare LED-lamp op zonne-energie. Deze kan de gevaarlijke kerosine lampen vervangen in ontwikkelingslanden. Bill Clinton is enthousiast over deze Nederlandse vinding van Off Grid Solutions (OGS).
- **FairPhone**
De FairPhone is een mobiele telefoon waarvan alle onderdelen worden geproduceerd én gebruikt zonder mens of milieu schade toe te brengen. Een mobiele telefoon waarvan alle onderdelen worden geproduceerd én gebruikt zonder mens of milieu schade toe te brengen. Van batterijen tot simkaarten en hoesjes; het wordt allemaal fair. Iedereen kan zich bij FairPhone aansluiten om dit doel te bereiken. FairPhone is een initiatief van medialab Waag Society, ontwikkelingsorganisatie Niza en communicatiebureau Schrijf-Schrijf.
- **CO₂-Prestatieladder van Prorail**
De CO₂-Prestatieladder is een instrument ontwikkeld door Prorail om de bedrijven die deelnemen aan aanbestedingen van Prorail uit te dagen en te stimuleren hun eigen CO₂-productie te kennen en te verminderen. Concreet geldt: hoe meer een bedrijf zich inspant om CO₂ te reduceren, hoe meer kans op gunning van de opdracht.

- **Sustainable Dance Club WATT**
“Sustainable Dance Club™ believes that having fun and taking responsibility for our world should go hand in hand. ... Therefore SDC’s vision on sustainability reads: People, Planet, Party!” “In September 2008 Club WATT in Rotterdam was opened as the first Sustainable Dance Club™ showcasing the earliest model of the Sustainable Dance Floor. In 2009 an updated version of the SDF was launched and transported all over the world for a wide variety of clients. Projects ranged from permanent installations at museums in Miami and Philadelphia to pop-up events around the globe in Vancouver, Shanghai, Salvador and Abu Dhabi.”

Urgenda

- “Urgenda is de actie-organisatie voor duurzaamheid en innovatie die Nederland sneller duurzaam wil maken, samen met bedrijven, overheden, maatschappelijke organisaties en particulieren. Dat gebeurt op basis van een lange-termijnvisie, een concreet actieplan van nu tot 2050 en onze icoonprojecten. Met o.a. regiotouren en de Dag van de Duurzaamheid laten we zien hoeveel koplopers in Nederland al actief zijn.”

Nudge

- Nudge brengt consumenten samen die een duurzame economie willen. “Om consumenten-initiatieven te versnellen zoeken wij de samenwerking met onderwijs, wetenschap, overheid en het bedrijfsleven. En voor duurzame initiatieven vanuit overheden of ondernemers zoeken we consumenten die deze producten of diensten een kans willen geven.”

Eerlijke Bankwijzer

- “The Dutch Fair Bank Guide is a dynamic database developed to benchmark the largest 10 Dutch consumer banks on various social, economical and environmental sectors and issues. The five initiators have decided to continue to work for the Dutch Fair Bank Guide until 2013 at least. The organizations hope the success of this practical tool will inspire partner organizations around the world to develop their own Fair Bank Guides for banks operating in their countries.”

- **Dothebrightthing en One for One zorgverzekering**
“Bestel vanaf nu al je producten via Do The Bright Thing. Het kost jou niets extra’s. En wij gaan de energie die nodig is geweest om je aankoop te maken, opwekken met zonne-energie. Als jij iets koopt, ontvangen wij een commissie. Deze investeren we samen met een lening van de bank in zonnepanelen. Binnen 60 dagen worden deze nieuwe zonnecellen geplaatst. De nieuwe zonnepanelen wekken evenveel energie op, als er aan energie nodig is geweest om je aankoop te produceren.”
ONEforONE zorgt voor rechtstreekse hulp. Geen ingewikkelde routes of stichtingen. Je bijdrage gaat één op één naar sociale ondernemingen in ontwikkelingslanden.

Green Graffiti

- “Milieuvriendelijke vorm van reclame” “Met behulp van een sjabloon en een Kärcher hogedrukreiniger wordt een reclameboodschap gereinigd uit het vuil. Het resultaat is een bericht met hoge impact én een schonere straat.”

Our Common Future 2.0

- “In 2012 is het 25 jaar geleden dat ‘Our Common Future’ (het Brundtland Rapport) verscheen” “De opzet van het OCF 2.0 Project is om bestaande kennis en inzichten te combineren en te integreren tot inspirerende en vernieuwende ‘roadmaps’.” “In het project worden tussen de 15 en 20 thema’s uitgewerkt door teams van 15 tot 20 mensen. Elk team ontwikkelt een deelrapport met haar visie op een specifiek thema. Deze rapporten worden geschreven in het najaar van 2010 in een periode van ongeveer 10 weken.” Op 20 mei 2011 vond de slotconferentie plaats, waarna de uitwisseling online is voortgezet en resulteert in o.a. een database van bewezen lokale duurzaamheidsinitiatieven.

- **Earth Charter Initiatief**

Het Earth Charter, oftewel het Handvest van de Aarde, omvat fundamentele ethische waarden en principes die nodig zijn om in de 21e eeuw een rechtvaardige, duurzame en vreedzame wereldwijde gemeenschap te realiseren. Als resultaat van de meest participatieve dialoog ooit, werd het Earth Charter document in 2000 gelanceerd. Het Earth Charter Initiatief kan worden gekenmerkt als een permanente wereldwijde dialoog waarbij alle actoren in de samenleving betrokken worden. In Nederland is het Earth Charter een inspiratiebron voor vele organisaties, bedrijven en individuen. Dit komt ondermeer concreet tot uitdrukking in:

- het **Earth Charter Jongeren platform** van de 1% Club (Ontwikkelingssamenwerking 2.0)
- het trainings- en uitwisselingsprogramma voor young professionals uit Nederland en Brazilië: **New Earth Leaders**
- het onderwijsprogramma beheerd door de Duurzame Pabo, gebaseerd op het Earth Charter getiteld: **AardInZicht**
- de toepassing van het Earth Charter in de participatieve ontwikkeling van stedelijke gebieden: **Earth Charter Cities**
- **Stadslandbouw, FoodPrint**, voedsel voor de stad van Stroom! Den Haag en **MetFarm**

Stadslandbouw gaat over het verbouwen van groenten en fruit in een stedelijk gebied in tijdelijk leegstaande ruimtes en op braak liggende terreinen. Tijdelijk is relatief; het kan een seizoen zijn, maar ook een aantal jaren. Het gaat om moestuinen op een leeg veldje in de buurt, maar ook om het verbouwen van groenten op ongewone plaatsen zoals daken, braakliggende bouwterreinen, lege kantoorpanden, rijdend, drijvend.

Stadslandbouw kan zich op specifieke behoeften richten (bijvoorbeeld producten die doorgaans niet meer verbouwd worden in Nederland en daarbuiten zoals 'vergeten groenten') en heeft grote voordelen als het gaat om beperking van voedselkilometers en vergroting van de leefbaarheid en de sociale cohesie.

- **Amsterdam Initiative on Malnutrition (AIM)**

AIM Het Amsterdam Initiative on Malnutrition (AIM) is een ambitieus en innovatief partnerschap (PPS) dat in 2009 is gestart en bijdraagt aan het bereiken van meerdere Millennium Ontwikkelingsdoelen (MDGs). Het initiatief is gestart in 4 ontwikkelingslanden onder leiding van DSM, AkzoNobel en Unilever in samenwerking met Wageningen University en ICCO. AIM streeft naar betere kwaliteit voeding voor 100 miljoen mensen in 2015.

- **Economy Transformers**
- **De Echte Prijs - The True Price**
- **Nationale Jeugdraad**
- **Duurzaam de deur uit**
- **Leaders for Nature** – netwerk van 20 internationale, in Nederland gevestigde bedrijven, gericht op het leren en het vinden van praktische oplossingen voor de relatie bedrijfsleven en biodiversiteit. Focus van Leaders for Nature is de 'planet' component van duurzaamheid: ecosystemen en biodiversiteit; integreren van duurzaamheid in de bedrijfsvoering en versterken van leiderschap op verschillende managementniveaus.
- **Green Deal** 'Biodiversiteit en Economie' van Ministerie van EL&I, IenM, VNO/NCW, MKB, LTO, IUCN NL en de Taskforce Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen.
- **Ieder Kind Recht op Natuur**

(voor de volgende links, zie de NPRO+20 website):

- Pramidestad
- Green Buildings for All
- Green Desert
- Solar World Cinema
- Road to Rio plus 20
- Suiker Unie
- Duurzaam toerisme
- Open Source House
- Bamboo CHAINge
- 1% Club
- Llowlab
- Art 4 Earth
- Heavenly Heroes
- Source Your Interior
- Ieder kind recht op natuur
- SharePeople
- Groene generatie
- No impact week
- Rio Forest Certification Declaration

Publiek Private Partnerships:

- **Dutch Cycling Embassy**
Met Rio de Janeiro is er een samenwerkingsverband om beleid op duurzaam transport door te laten rekenen op effecten op bereikbaarheid, veiligheid en emissies. Het verkeersmodel Omnitrans van Goudappel Coffeng wordt ingezet. Een projectteam is gevormd met een uitgebreide staf van de gemeente Rio de Janeiro, de federale universiteit van Rio de Janeiro, Goudappel Coffeng en ITC/Universiteit Twente.
- **Delta Alliance, Young professional Award**
Delta alliance zoekt innovatieve en creatieve oplossingen voor acute uitdagingen voor de Deltagebieden in de wereld. De prijswinnaar mag zijn projectidee presenteren op de Rio+20 top.
- **SkyNRG**: De Nederlandse delegatie op biobrandstof naar Rio.
SkyEnergy, een consortium van KLM, North Sea Petroleum and Spring Associates. The World Wide Fund for Nature (WWF) heeft een adviserende rol aan dit consortium.
Het initiatief gericht op Rio+20 is om de Nederlandse delegatie naar Rio te vliegen op biobrandstoffen.
- **We make waste an asset**
World Wide Recycling wil in de rurale gebieden in Brazilië werken aan een omslag in het omgaan met afval.

Nationaal Platform Rio+20
maart 2012

Redactie

Machtelijn Brummel, Hans Buskes, Joost van Kasteren, Alide Roerink, Ton van der Wijst

E-mail: nationaalplatform@nprrio2012.nl

Internet: www.nprrio2012.nl

Tel: + 31 (0) 20 5688773